

Kinek kell állni a pofonokat?

Takács Róbert

2010. március 20. 12:00

A feminista nem egy rozzant, családgyűlölő, kielégítetlen nőszemély, a feminizmus nem a család ellen szól. Hazánkban kimagaslóan magas a családon belüli erőszak, és míg a nők a férfiakkal azonos mennyiségű munkát végeznek, otthoni munka is rájuk hárul. Az emancipáció több formális jogegyenlőségnél – a Csajok című film és a pszichológus magyarázata az fn.hu-n.

Szabó Ildikó filmjében mindhárom nőalak magánélete válságban van – Enikő és Dorka válófélben vannak, Barbara se vele, se nélküle jellegű kapcsolatban él férjével. Hajlunk arra, hogy elhárítsuk, hogy azt mondjuk, a rendező egyáltalán nem tipikus élethelyzeteket mutat fel.

Az egymást érő groteszk megoldások mindenképpen ezt az érzetet erősítik, ugyanakkor ma Magyarországon valóban minden második házasság válással végződik, pontosabban 1000-ból 562. Ezzel azonban hazánk nem kiemelten riasztó példa Európában, Belgiumban a házasságok háromnegyede végződik válással. További jellemző adat: a válások 71 százalékát a nők kezdeményezik.

CSAJOK

Az Anno Filmklub Szabó Ildikó Csajok című filmjét mutatta be Tolerancia Évadja keretében, majd Acsády Judit szociológus beszélgetett a közönséggel a film háttéréről, illetve a nemi sztereotípiákról, a feminizmusról, a nők társadalmi helyzetéről és annak gyökereiről, változásairól.

A férfinak szabad, a nőnek nem?

Hogy a megromló társkapcsolatokért mennyiben felelősek az egyenlőtlen viszonyok nehéz volna meghatározni, ám Szabó Ildikó több olyan szituációt is felvonultat, amelyben nyersen megmutatkozik a kettős mérce, a nő és a férfi cselekedeteinek eltérő megítélése. Tipikusan ilyen kérdés a házasságtörés: Dorka és Gyuri helyzete teljesen szimmetrikus, mindketten náluk jócskán fiatalabb szeretővel csalták meg a másikat, ráadásul mindkét viszonyból gyereket várnak. Ahogy Gyuri bocsánatos bűnnek tartja saját félrelépését és felháborodik, kikel magából felesége hűtlensége miatt, úgy a társadalom is hajlik arra, hogy eltérően ítélje meg a női és a férfi hűtlenséget.

Jóval szigorúbb szemmel nézik, ha nők csábulnak el, és a minősítő jelzők is könnyebben röpködnek. Enikő indiánhívó új partnere, akihez válása után költözött, még arra is talál magyarázatot, miért feküdt le a nő lányával: szerette volna megtudni, milyen volt Enikő fiatalon, valójában nem is megcsalásról van szó, hanem egy szerelmi időutazásról. Egyébként a felmérések szerint a nők és a férfiak a megcsalás tényét is másképp értelmezik: a nők a férfiaknál nagyobb arányban vallják azt, hogy már egy csók is hűtlenségnek számít, míg a férfiak közt erősen él az a vélemény, hogy csak a szeretkezés számít házasságtörésnek.

„Az enyém vagy!”

A film nyersen mutat be egy olyan tabut, amely szintén az egyenlőtlen viszonyrendszert erősíti. Enikő és Laci játszmákat játszanak, a férj azonban nem bírja idegekkel a provokációt, ordibál és üt. Gyuri kis híján a gyerekek előtt erőszakolja meg feleségét amikor megtudja, hogy az mástól vár gyereket. András inkább a verbális agresszió eszközeivel él, rendszeresen megalázza Barbarát. A családon belüli testi erőszak

elkövetői 95 százalékban férfiak, és minden ötödik nőt rendszeresen bántalmazza a férje, élettársa.

Erősen él azonban az a képzet, hogy ez elsősorban az alacsony iskolázottságú, alacsony társadalmi státuszú rétegek körében fordul elő, pedig minden társadalmi csoportban közel azonos arányban jellemző. A kettős mércét mutatja, hogy viszonylag széles körben élnek olyan vélemények, amelyek a férfit mentegetik – egészen „az asszony verve jó” mondás egy pofon még belefér jellegű felfogásától addig, hogy az erőszak áldozatának felelősségét tolják előtérbe.

Szintén elterjedt az a gondolkodásmód, ahogy Gyuri tekint Dorkára – az enyém vagy, üvölti. A szerelem mint birtoklási vágy, a kapcsolat mint tulajdonlás legnyíltabban Béla és András Barbaráért folytatott harcában jelent meg, ahol a két férfi előbb párbajt vív a nőért, majd András eladja Bélának feleségét.

A feminista a család ellensége?

A nőkkel szembeni kettős mércére messze nem korlátozódik a társas kapcsolatokra: remek példát nyújt erre Elliot Aronson pszichológus Goldberg Egyetemen végzett kísérlete, amelynek során egy női hallgatókból álló csoportot arra kért fel, hogy értékeljen egy férfi professzor által jegyzett tudományos cikket. Egy másik csoportnak ugyanazt a cikket kellett elolvasnia, de a tanulmány szerzőjeként egy nőt tüntettek fel. A női szerző jóval alacsonyabb pontszámot kapott a hallgatónóktól.

A társadalomban jelenlévő alá- és fölérendeltségi viszonyok a legalapvetőbb kapcsolatokban, a családban, a mindennapokban gyökereznek, hangsúlyozta Acsády Judit. Az otthoni munkamegosztás viszonyai visszaköszönnek a társadalmi munkamegosztás szintjén is. Míg ezek az alapvető megállapítások mára Nyugaton a közbeszéd részévé váltak, Magyarországon makacsul tartja magát az a nézet, hogy mindez a magánszférára tartozik, így nagyon nehezen tud felkerülni a politika napirendjére. Az előadó szerint Magyarországon a politika megelégedett azzal, hogy a rendszerváltáskor átvette a nyugati demokratikus értékrendet, alkotmányba foglalta a demokratikus elveket, a nemek egyenlőségét.

Ám mindez nagyban formális maradt, amiben komoly szerepe van annak, hogy a hetvenes évek nőmozgalma a szocialista blokkba nem tudott betörni. Így a gender – magyarul társadalmi nem – fogalma sem ment át a köztudatba, amely nem biológiai alapon különbözteti meg a nőt és a férfit, hanem a társadalomban elfoglalt helyük, a neveltetés során elsajátított szerepek, vélekedések és viselkedésminták alapján. Jellemző, hogy a feminizmust is számtalan tévhit, sztereotípa és gúnyolódás övezi.

Így azon túl, hogy egy feministát könnyű szívvel könyvelnek el csúnya, dühös férfigyűlölő, kielégítetlen nőnek, vagy éppen szexuális forradalmárnak, melltartóégetőnek, leszbikusnak, a feminista gondolatvilággal kapcsolatban is szívósan él az az elképzelés, hogy a feministák mind nőuralmat akarnak, és a családi élet esküdt ellenségei.

Haszna is van az egyenlőségnek

Az előadó éppen ezért John Stuart Millt, az elsősorban gazdasági gondolatairól ismert 19. századi liberális filozófust idézte, aki az 1860-as években írta a nők alávetéséről (The Subjugation of Women) szóló esszéjét. Ebben merészen szembement a korszak normáival, és hangsúlyozta, hogy az emberi szabadságokat tiszteletben tartó társadalom nem lehet vak a női szabadságokkal szemben.

Mill korában szívósan élt az a hit, hogy a nők képességei természettől adottan gyengébbek a férfiakénál, ezért aztán az élet számtalan területén a nőknek egyszerűen nincs helye. Ám Mill szerint az efféle kijelentéseknek egyszerűen nem volt alapjuk, mivel a társadalom eleve nem is engedte, hogy a nők próbára tegyék magukat, hiszen eleve gyengének, érzelmesnek és kezesnek nevelték őket, és elzárták előlük a tanulás lehetőségét.

Mill szerint az egyenlőség a gyakorlatban azzal a haszonnal járna, hogy megduplázódik a társadalom szellemi kapacitása, ami a férfiak számára is előnyös volna, hiszen azon túl, hogy a szellemi kihívás nagyobb teljesítményekre sarkallna, a házastársi viszony egyben valódi intellektuális kapcsolatot is jelentene. Mill vetette fel először széles körben, hogy

az egyenlőtlenségek eredetét a magánéletben kell keresni, sőt amellet érvelt, hogy a nők elnyomása a rabszolgaságnál, illetve a földesúr-jobbágy viszonynál is tovább megy, mivel nem elégszik meg a szolgálattal, arra irányul, hogy a nők önként vessék alá magukat és szolgálják ki a férfit.

Sarkítanak a statisztikák

Acsády Judit szerint Mill gondolatai a századforduló Monarchiájának hazai szellemi életében még élénk visszhangot váltottak ki, bár erről manapság szintén nem sűrűn esik szó. Wilhelm Szidónia Szerelem, házasság feminista tükörben című könyve 1907-ben jelent meg, amelyben a szerző amellet érvelt, hogy a korban igen jellemző polgári érdekházasság lényegében nem különbözik a prostitúciótól, hiszen a nőt kitartják, nincs lehetősége az önálló kenyérkeresetre. Bédi-Schwimmer Róza pedig hangsúlyozta, hogy a feminizmus a családot nem megszüntetni vagy szétrobbantani akarja, hanem dominancia nélküli szimmetrikus viszonyokat, kölcsönös megértést szeretne elérni családon belül.

Bár a feminista mozgalom a 20. század elején összekapcsolódott a női választójogi küzdelemmel, számos feminista, így a brit szüfrazset mozgalom vezéralakja, Emily Pankhurst, vagy később Virginia Woolf is azt hangsúlyozta, az egyenjogúság kulcsa nem a szavazati jogon múlik. A nők – igaz 1945-ig a férfiaknál szigorúbb cenzussal – Magyarországon 1920-ban szavazhattak először, ám az nem eredményezte még közel száz év elteltével sem azt, hogy akár csak megközelítően egyenlő esélyekkel indulhatnának a politikai pályán.

Az egyetemek teljes megnyitása a nők előtt szintén fél évszázados folyamat volt, ám a szakmai előrejutás esélyei 1946 után sem váltak kiegyenlítetté. Az összehasonlító időmérleg statisztikák szerint például a magyar nők az élmezőnyben vannak az otthon végzett munka, a gyerekekkel töltött idő tekintetében, miközben a foglalkoztatási statisztikákban az európai átlaghoz tartoznak, vagyis relatív terheik magasak. Ennek ellenére az attitűdvizsgálatok azt mutatják, hogy nem lázadznak ez ellen a helyzet ellen, alapvetően azonosulnak e kettős szerepkörrel.

Acsády Judit azonban figyelmeztetett, ezen felmérések nyelvezetén lenne mit finomítani, nem biztos, hogy ennyire fekete-fehér a világ: egy nemrég végzett gondoskodás-vizsgálat például azzal a meglepő eredménnyel zárult, hogy a társadalom messze nem csak a nőkkel társítja a gondoskodás motívumait.

Mi a cél?

Az emancipáció többet jelent a formális jogegyenlőség elérésénél; a folyamat az egyenlő jogok deklarálása után is folytatódik, míg az oktatás, a munka és a közélet színterein is érvényesülnek a jogi normák, és megváltoznak a társadalomban élő attitűdök az adott kérdésben. A sztereotípiák és előítéletek újratermelődése viszont e folyamat ellen dolgozik.

Hogy mi lenne a kívánatos állapot és hogy érhető el? Legtöbbször a skandináv államokat szokás ilyenkor felhozni. A finn példa azt mutatja, hogy a férfi-nő viszony nem választható el az ember és ember közti kapcsolatok mintázatától: ahol utóbbiban a mellérendeltség, a szolidaritás határozza meg a társas érintkezéseket, ott a férfi-nő kapcsolatban is nagyobb a nyitottság a kölcsönösség iránt.

Ugyanakkor svéd és dán példákat lehet felsorakoztatni arra, hogy intézmények, civil szervezetek és kormányzati törekvések hogyan igyekeztek számos eszközzel bevonni a férfiakat az otthoni feladatokba és a gyermeknevelésbe, pelenkázó-csoportok szervezésétől az apák szülési szabadságának 1974-es bevezetéséig. Az eredmények közt figyelemre méltó, hogy ahol a kapcsolaton belül a feladatok megosztása kiegyensúlyozottabbá vált, ott emelkedett a születésszám. Ezzel szemben ma a magyar közéletben nagyobb hanggal van jelen a népesedéspolitikában a hagyományos családi és nemi szerepekhez való visszatérés gondolata.

A FOLYTATÁS

A *Politikatörténeti Intézet* Anno Filmklubja a következő alkalommal 2010. március 31-én jelentkezik *Ragályi Elemér 2008-ban készült Nincs kegyelem* című filmjével. Vendégünk ez alkalommal Daróczy Ágnes kisebbségkutató lesz. A filmen és a beszélgetésen való részvétel továbbra is ingyenes.